

DIANA GORUN
Avocat
Doctor în Drept

*Răspunderea civilă
în procesul penal*

Copyright © 2013, **Editura Pro Universitaria**

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin
Editurii Pro Universitaria

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al
Editurii Pro Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
GORUN, DIANA-ELENA

Răspunderea civilă în procesul penal / Gorun
Diana-Elena. - București : Pro Universitaria, 2013

Bibliogr.

ISBN 978-606-647-758-1

347.53

CAPITOLUL I. RĂSPUNDEREA CIVILĂ DELICTUALĂ – TEMEI AL EXERCITĂRII ACȚIUNII CIVILE ÎN PROCESUL PENAL

Secțiunea a-I-a – Elementele și condițiile acțiunii civile

1.1. Noțiunea de acțiune civilă

Multe din infracțiunile săvârșite provoacă prejudicii, care fac să fie eficient principiul răspunderii civile delictuale întemeiat pe dispozițiile art. 1357 din noul Cod civil, potrivit căror „cel ce cauzează altuia un prejudiciu printr-o faptă ilicită, săvârșită cu vinovăție, este obligat să îl repare. Autorul prejudiciului răspunde pentru cea mai ușoară culpă.” Această împrejurare constituie temeiul juridic care determină ca, în cazul unei infracțiuni producătoare de prejudicii, odată cu dreptul la acțiunea penală să se nască și dreptul la acțiunea civilă.

Această acțiune civilă poate fi exercitată separat de acțiunea penală sau în cadrul procesului penal, situații pe care le vom analiza în cele ce urmează.

Considerăm însă că nu putem trece la examinarea particularităților exercitării acțiunii civile în procesul penal fără a prezenta în prealabil acțiunea civilă și condițiile de exercitare ale acesteia, în general.

Prin acțiunea civilă în sens substanțial se apără dreptul subiectiv civil încălcat. Acesta nu este protejat efectiv prin

dispozițiile de drept material, fiind necesar să se recurgă la normele dreptului procesual, mijlocul practic fiind tocmai acțiunea civilă exercitată în cadrul unei acțiuni judiciare.

În literatura de specialitate s-a arătat că acțiunea civilă reprezintă „calea justiției, aptitudinea, facultatea, puterea legală, recunoscută oricui de a obține, cu formele și în condițiile determinate de lege, recunoașterea și realizarea unui drept subiectiv, protecțiunea socială a acestuia în forma ei cea mai expresivă și cea mai efecace.”¹

Posibilitatea de a recurge, la nevoie, la forța coercitivă a statului se materializează în dreptul la acțiune, care constituie elementul de legătură dintre dreptul subiectiv civil și acțiunea civilă.

La rândul său, dreptul la acțiune cuprinde o serie de drepturi, cum ar fi dreptul de a sesiza instanța de judecată, dreptul de a solicita probe, dreptul de a obține condamnarea pârâtului, dreptul de a exercita căile de atac, dreptul de a solicita executarea silită a pârâtului ș.a., drepturi pe care titularul său le exercită parțial sau în totalitate, după cum recurge la toate sau numai la o parte din mijloacele procesuale din care este alcătuită acțiunea. În funcție de exercitarea dreptului la acțiune în limitele impuse de lege, distingem drepturi care nu mai pot fi exercitate dacă a trecut termenul de prescripție și drepturi care pot fi exercitate indiferent dacă s-a scurs sau nu termenul de prescripție. Astfel, din prima categorie fac parte dreptul de a obține condamnarea pârâtului și dreptul de a obține executarea silită, în timp ce alte drepturi componente pot fi exercitate chiar dacă a expirat termenul de prescripție (dreptul de a sesiza instanța, dreptul de a exercita

¹ E. Herovanu – Principiile procedurii judiciare, București, 1932 – pag. 18.

căile de atac etc.). Deși art. 2500 C. civ. prevede că „dreptul material la acțiune (...) se stinge prin prescripție, dacă nu a fost exercitat în termenul stabilit de lege.”, în realitate ceea ce se stinge nu este dreptul la acțiune în integralitatea sa, ci numai unele drepturi componente ale sale și anume dreptul de a obține condamnarea pârâtului și dreptul de a obține executarea silită. Dreptul la acțiune se naște în momentul în care este nesocotit dreptul subiectiv, dar pentru exercitarea sa efectivă este necesară voința în acest sens a titularului său, precum și a altor persoane sau organe cărora legea le recunoaște legitimarea procesuală de a acționa. În literatura de specialitate s-a exprimat și opinia conform căreia acțiunea civilă și dreptul la acțiune sunt noțiuni identice și se pot întrebuița deopotrivă, deoarece se suprapun. În fapt, această concepție nu ține cont de realitățile procesuale, deși argumentul său principal este împrejurarea că însuși legiuitorul folosește cele două noțiuni în contexte similare. Astfel, se vorbește despre prescrierea dreptului la acțiune și deopotrivă despre prescrierea acțiunii. Acest argument nu poate fi totuși primit deoarece ar însemna să acceptăm totodată și ideea ca acțiunea este identică cu cererea de chemare în judecată, ceea ce este inadmisibil. Deși nu puține acte normative folosesc expresia „acțiunea se prescrie”, textele legale nu se pot interpreta literal întrucât este indiscutabil ca nu acțiunea în sine se prescrie, ci dreptul de a cere concursul forței coercitive a statului. Așa cum am arătat, în literatura juridică de specialitate s-a precizat că acțiunea, ca ansamblu de mijloace procesuale, există și atunci când nu există drept subiectiv civil sau drept la acțiune.

1.2. Elementele acțiunii civile

1.2.1. Părțile

Acțiunea fiind strâns legată de dreptul subiectiv, ea nu poate fi concepută fără existența cel puțin a unei persoane fizice sau juridice care să fie interesată în protecția dreptului subiectiv și care să se pretindă a fi titularul dreptului respectiv. De asemenea, în raportul juridic care se naște și care este dedus judecării, mai este implicată o a doua persoană – fizică sau juridică – despre care se pretinde că a nesocotit dreptul celeilalte părți. Atunci când vorbim despre părțile participante la raportul juridic procesual, ne referim în exclusivitate la persoanele mai sus arătate, iar nu la reprezentanții lor procesuali sau convenționali, care nu stau în proces în nume propriu, ci în locul părților.

Părților participante inițial la acțiune li se pot adăuga și terțe persoane, care dobândesc calitatea de părți prin proprie voință sau prin implicarea lor în cauză de către părțile inițiale.

1.2.2. Obiectul

Acțiunile judiciare au ca obiect protecția dreptului subiectiv, precum și a unor interese pentru a căror realizare este obligatorie calea justiției, prin tragerea la răspundere juridică a celor care au încălcat dreptul sau interesele respective. În momentul în care se recurge la acțiune, aceasta se individualizează și devine proces. Obiectul procesului este reprezentat de ceea ce părțile înțeleg să deducă judecării, o problemă de fapt și de drept pe care judecătorii sunt chemați să o verifice și asupra căreia trebuie să aprecieze.

1.2.3 Cauza

Acest element al acțiunii civile este considerat de unii autori ca fiind temeiul juridic al cererii, în timp ce alți autori îl consideră a fi conflictul care există între reclamant și pârât cu privire la temeiul dreptului subiectiv în cauza.^{2,3} Considerăm, alături de alți autori, că nu trebuie confundată cauza acțiunii – **causa petendi** – cu cauza raportului juridic dedus judecății – **causa debendi**. Cauza dreptului constituie cauza cererii de chemare în judecată, iar nu a acțiunii civile în totalitatea ei.

Cauza trebuie să îndeplinească următoarele condiții: să existe, să fie reală, să fie licită și morală.

1.3. Condițiile de exercițiu ale acțiunii civile

Exercițiul acțiunii este liber, astfel că nimeni nu poate fi tras la răspundere pentru că a invocat pretenții care s-au dovedit a fi nejustificate.

Acțiunea este totodată facultativă, astfel că nimeni nu poate fi constrâns să o exercite împotriva voinței sale, de unde și caracterul în general disponibil al acțiunii civile.

Dacă această voință există, atunci trebuie îndeplinite anumite condiții și anume afirmarea unui drept, interesul, capacitatea procesuală și calitatea procesuală.

1.3.1. Afirmarea unui drept

Pentru a se putea apela la justiție, este necesară afirmarea unui drept de cel ce se pretinde titular al acestuia.

² I. Stoenescu, S. Zilberstein – Drept procesual civil. Teoria generală, vol. I, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1983 – pag. 237.

³ G. Porumb – Codul de procedură civilă comentat și adnotat, Edit. Științifică, București, 1966 – pag. 105.

Pentru a putea fi exercitat, așadar pentru a se putea bucura de protecția juridică a acțiunii, dreptul subiectiv civil afirmat trebuie să îndeplinească mai multe condiții:

- să fie recunoscut și ocrotit de lege, adică să nu contravină legii, ordinii publice sau bunelor moravuri;
- să fie exercitat în limitele sale externe (materiale și juridice) și interne (adică numai în concordanță cu scopul economic și social pentru care a fost recunoscut de lege);
- să fie exercitat cu bună-credință;
- să fie actual, adică să nu fie supus vreunui termen sau vreunei condiții suspensive.

În cazul în care se constată că reclamantul nu justifică un drept subiectiv, cererea acestuia va fi respinsă. Aceasta soluție se pronunță, de regulă, după încheierea dezbaterilor, așadar la sfârșitul judecății. Dacă însă se invocă faptul că dreptul nu este actual prin ridicarea excepției de prematuritate, cererea va fi respinsă ca prematură fără a se intra în cercetarea fondului, situație în care reclamantul va putea introduce o nouă cerere în momentul împlinirii termenului sau condiției.

1.3.2. Interesul

Existența și afirmarea interesului este de asemenea o condiție de exercițiu a acțiunii civile acceptată unanim de autori.

Interesul poate fi material, dacă se urmărește obținerea unui folos de ordin patrimonial, sau moral, când se urmărește obținerea unei satisfacții sufletești. Interesul moral nu trebuie însă confundat cu prejudiciul moral și nici cu reparația materială a daunelor morale.⁴

⁴ I. Stoenescu, S. Zilberstein –op. cit. – pag. 297.

Interesul nu trebuie să existe numai la punerea în mișcare a acțiunii prin introducerea cererii de chemare în judecată, ci pe tot parcursul procesului, inclusiv în căile de atac.

Interesul trebuie să îndeplinească următoarele condiții:

- *să fie legitim*, adică să nu vină în conflict cu legea;
- *să fie personal*, adică să îl vizeze pe cel care recurge la acțiune, iar nu pe adversarul său. Această cerință este îndeplinită și atunci când forma procedurală este promovată de alte persoane cărora legea le recunoaște legitimare procesuală activă, deoarece folosul practic se răsfrânge nu asupra acestor persoane, ci asupra titularului dreptului;
- *să fie născut și actual*, ceea ce înseamnă că dacă cel interesat nu ar recurge la acțiune, s-ar expune prin aceasta unui prejudiciu. Această cerință este o consecință a cerinței ca dreptul afirmat să fie născut și actual: dacă dreptul pretins este actual, atunci și interesul este actual. Cu toate acestea, pot exista și situații în care, deși dreptul nu este actual, să existe totuși interesul (de exemplu, în cazurile prevăzute de art. 110 C. proc. civ. anterior, care avea în vedere că cererea pentru predarea unui imobil, la împlinirea termenului de locațiune, poate fi făcută chiar înainte de împlinirea acestui termen – și de art. 235 alin. 1, care se referea la asigurarea dovezilor, prin procedura administrării lor de urgență, dacă exista primejdie ca ele să dispară sau să fie greu de administrat în viitor).

În cazul în care instanța constată că acțiunea este lipsită de interes, o va respinge. Același este soluția și în situația în care, deși există, interesul nu îndeplinește cerințele mai sus arătate. Invocarea lipsei de interes se face pe calea excepției, care poate

fi calificată de fond și peremptorie, astfel că poate fi invocată și de procuror sau de instanță din oficiu.⁵

1.3.3. Capacitatea procesuală

Deoarece capacitatea procesuală este aplicarea în plan procesual a capacității civile, distingem între capacitatea procesuală de folosință și capacitatea procesuală de exercițiu.

1.3.3.1. Capacitatea procesuală de folosință

Capacitatea procesuală de folosință reprezintă acea parte a capacității procesuale care constă în aptitudinea unei persoane de a avea drepturi și obligații în plan procesual. Capacitatea procesuală de folosință este parte a capacității de folosință.

În cazul persoanelor fizice, capacitatea de folosință începe la naștere și încetează la moartea lor, conform art. 35 C.civ.⁶ În principiu, nicio persoană nu poate fi lipsită în totalitate de această capacitate.⁷

În cazul persoanelor juridice, capacitatea de folosință se dobândește diferit, după cum sunt sau nu supuse înregistrării. Astfel, persoanele juridice supuse înregistrării dobândesc capacitate de folosință la data înregistrării, în timp ce persoanele juridice care nu sunt supuse înregistrării o dobândesc, după caz, de la data actului de înființare, de la data autorizării constituirii lor sau de la data îndeplinirii oricărei alte cerințe prevăzute de lege. Persoana juridică poate avea orice

⁵ V. M. Ciobanu – Tratat teoretic și practic de procedură civilă, vol. I, Ed. Național, București, 1996 – pag. 273.

⁶ Anterior intrării în vigoare a noului Cod civil, la 1 octombrie 2011, în materie își găsea aplicabilitatea art. 1 din Decretul nr. 31/1954.

⁷ Anterior se aplicau art. 28 și 33 din Decretul nr. 31/1954.